

1621 M. KAIMŲ GYVENTOJŲ ANTROPONIMŲ DARYBOS POLINKIAI JONIŠKIO PARAPIJOS KRIKŠTO METRIKŲ KNYGOJE

Alma Ragauskaitė

Lietuvių kalbos institutas

Įvadas

Ankstyvasis XVI–XVII a. Joniškio istorinės antroponimijos sluoksnius pamažu tyrinėjamas. Pirmiausia pradėti nagrinėti seniausios Lietuvoje 1599–1621 m. Joniškio krikšto metrikų knygos įrašai, kuriuose gausu lietuviškų asmenvardžių lyčių. Tik nedidelė jų dalis buvo paskelbta mokslo studijoje apie lietuviškąsias oikonimų formas XVI–XIX a. istorijos dokumentuose (Garliauskas 1998: 152–153).

Atlikus detalesnę šios krikšto registracijos knygos asmenvardžių kilmės analizę, paaiškėjo, jog tarp atkurtų lietuviškos kilmės joniškėčių antroponimų paplitę pravardiniai, o tarp rekonstruotų nelietuviškos kilmės asmenvardžių daugiausia susidariusių iš įvairių krikščioniškų vardų (Ragauskaitė 2004: 16–17). Palyginus Joniškio miesto¹ ir parapijos kaimų vardyną, nustatyta, jog miestiečių antroponimai kilmės požiūriu skiriasi nuo valstiečių. Pastarųjų vardyne buvo dažnesni lietuviškos kilmės asmenvardžiai (Ragauskaitė 2019b: 162). Vėlesniuose tyrimuose daugiausia akcentuotas

¹ 1616 m. liepos 4 d. Joniškiui buvo suteikta Magdeburgo privilegija, susidarė miestiečių bendruomenė (LMMPA I 5–7).

lietuviškų priesagų dominavimas XVI–XVII a. Jonišio parapijos antroponimuose (Ragauskaitė 2019a: 190–193; 2020: 132–134).

Šio straipsnio tikslas – išsamiai aptarti vėlyviausius 1621 m. šios parapijos kaimų gyventojų 123 asmenvardžius (antruosius dvinario įvardijimo modelio narius) darybos aspektu. Norint išsiaiškinti, kaip pasikeitė senasis vardynas po dvidešimties metų, gauti tyrimų duomenys bus palyginti su to paties bažnytinio šaltinio 1599–1600 m. antroponimų darybinės analizės rezultatais.

Šio straipsnio uždaviniai: 1) išanalizuoti vardus (pirmuosius dvinarių užrašymų narius) kilmės požiūriu; 2) nurodyti produktyviausias antrųjų dvinarių įvardijimų narių (asmenvardžių) priesagas; 3) atkurti antroponimų lytis, turinčias lietuviškus darybos formantus, ir palyginti jas su dabartinėmis lietuvių pavardėmis.

Antroponiminė medžiaga surinkta iš seniausios Lietuvoje 1599–1621 m. Jonišio parapijos krikšto metrikų knygos (žr. 1, 2 pav.), rašytos lenkų ir lotynų kalbomis. Jonišio bažnyčios klebonu 1594–1621 m. buvo Benediktas Sviechovskis. Palyginus braižą matyti, kad ši bažnytinė šaltinį rašė keli raštininkai. Nei vienas iš jų nepaminėjo savo pavardės (Garliauskas 2004: 21–22; Ragauskaitė 2015: 74). Tie patys antroponimai skirtinguose įrašuose galėjo būti įvairiai modifikuojami (lenkinami ir lotyninami). Krikšto registracijos formulės įvairavo. Matyti, kad įrašų tekstas dažnai buvo trumpinamas. Keliolikoje lapų nėra rašomi oikonimai, dalyje rankraščio užfiksuoti tik asmenų vardai (nerašomi antrieji asmenvardžiai) (Ragauskaitė 2019b: 154–155; 2020: 116–117).

Analizuojant ir vertinant straipsnio tikslui ir svarbiausiems jo uždaviniams įgyvendinti reikalingą tiriamą medžiagą, taikomi lietuvių istorinės antroponimikos darbuose įprasti metodai: aprašomasis, lyginamasis ir rekonstrukcinis (dar žr. Vanagas 1982: 103–106; Maciejauskienė 1991: 20; Žemienė 1999: 224–225; 2017: 30–35; Zinkevičius 2008: 348; Sinkevičiūtė 2016: 230–240; Ragauskaitė 2022: 40). Jų pasirinkimą nulėmė tyrimo pobūdis. Bus išsamiai aprašomi ir rekonstruojami surinkti istoriniai asmenvardžiai, lyginamos patroniminės ir nepatroniminės kilmės antroponimų grupės, išskiriamos dažniausios asmenvardžių priesagos.

Iš 1621 m. įrašų surinkti 123 valstiečių vyrų dvinariai įvardijimai yra pagrindinis tyrimo objektas. Tai patys savaime vertingi ir unikalūs duomenys. Pateikiami pavyzdžiai ne tik atspindi konkrečius teiginius, bet neretai ir juos pagrindžia.

1. Vyrų vardai

Bažnytinėse metrikų knygose tas pats asmuo gali būti paminėtas kelis kartus (krikštijamas ne vienas tos pačios šeimos kūdikis, vienas žmogus gali būti kelių kūdikių krikštatėvis, tas pats gyventojas vieną kartą gali būti užrašytas kaip krikštijamo kūdikio tėvas, o kitą kartą – kaip krikštatėvis) (Maciejauskienė 1991: 79; Ragauskaitė 2019b: 155; 2022: 188–189). Jonišio parapijos valstiečių antroponimus atskirti padeda

kaimų nuorodos, perteiktos lotynų ir lenkų kalbomis, pvz.: *S(iola)*² *Satkunow R(odzic) Woiciech Balisuitis* JKK 262³. Plg. db. k. *Satkúnai* Satkúnų apyl. (ATSŽ II 273); *S(iola) Slekiow Tomaß Gauguonaitis* JKK 265. Plg. db. k. *Sliekiāi* Pociúnų apyl. (ATSŽ II 283); *S(iola) Lidekiow K(um) Baniul Iacubaitis* JKK 261. Plg. db. k. *Lydėkiai* Gataūčių apyl. (ATSŽ II 159); *S(iola) Żmirklow R(odzic) Baniul Iankun* JKK 263v. Plg. db. k. *Żmirkliaĩ* Rudiškių apyl. (ATSŽ II 362); *S(iola) Sabaciunow R(odzic) Maciei Ianußkaitis* JKK 265. Plg. db. k. *Sabačiúnai* Kepėlių apyl. (ATSŽ II 269); *S(iola) Kanciuow Elexander Laurinaitis* JKK 265. Plg. db. k. *Kančiúnai* Rudiškių apyl. (ATSŽ II 121); *S(iola) likaiciow K(um) Tomaß Łobezaitis* JKK 261v. Plg. db. k. *Likáiciai* Buivėdžių apyl. (ATSŽ II 161); *S(iola) Poβupiow K(um) Laurin Martinaitis* JKK 263v. Plg. db. k. *Póšupės* Bučiúnų apyl. (ATSŽ II 247); *S(iola) Dwalaiciow K(um) Kasper Noruidaitis* JKK 264. Plg. db. k. *Dveláiciai* Skaistgirio apyl. (ATSŽ II 70); *S(iola) Trumpaiciow K(um) Piotr Ramanaitis* JKK 267v. Plg. db. k. *Trùmpaiciai* Rudiškių apyl. (ATSŽ II 320); *S(iola) Mielaiciow R(odzic) Stanisław Raußuitis* JKK 265. Plg. db. k. *Miėlaiciai* Kepėlių apyl. (ATSŽ II 182); *Siola Nartauciow Kum Tamul Vrnezuitis* JKK 259v. Plg. db. k. *Nartaūciai* Satkúnų apyl. (ATSŽ II 193).

Visi dvinarių įvardijimų vardai yra krikščioniški. Surasti 38 skirtingi vardai. Dažniausiai vartojamos įprastos, tradicinės 28 (73,68 %) krikščioniškų vardų lytys, perteiktos lotynų ir lenkų kalbomis (dar žr. Maciejauskienė 1991: 34–35; Ragauskaitė 2005: 33–34; 2022: 109–110; Aukštikalnytė, Mickienė 2013: 180–182; Mickienė, Černiauskaitė 2014: 172–174; Mickienė, Petrūnaitytė 2019: 186–188; Stepukonienė, Mickienė 2019: 75–77). Šios istorinės vardų formos buvo sugretintos su dabartiniais lietuvių vardais, pvz.: *Adam* JKK 267v. Plg. db. v. *Adōmas* (LVKŽ 61); *Ambrozei* JKK 262v; *Ambroziej* JKK 260. Plg. db. v. *Ambraziėjus* (LVKŽ 73); *Anton* JKK 268v. Plg. db. v. *Antānas* (LVKŽ 76); *Augustin* JKK 262. Plg. db. v. *Augustinas* (LVKŽ 85); *Baltromie* JKK 268v. Plg. db. v. *Baltramiėjus* (LVKŽ 89); *Casper* JKK 270. Plg. db. v. *Kāsparas* (LVKŽ 222); *Constantin* JKK 268. Plg. db. v. *Konstantinas* (LVKŽ 234); *Elexander* JKK 265. Plg. db. v. *Aleksāndras* (LVKŽ 65–66); *Filip* JKK 269. Plg. db. v. *Pilypas* (LVKŽ 300); *Iacub* JKK 260. Plg. db. v. *Jokūbas* (LVKŽ 207); *Ian* JKK 270v. Plg. db. v. *Jōnas* (LVKŽ 208); *Iendrei* JKK 261; *Iendrzej* JKK 270v. Plg. db. v. *Andriėjus* (LVKŽ 74); *Ierzi* JKK 263. Plg. db. v. *Jūrgis* (LVKŽ 215); *Iożef* JKK 264. Plg. db. v. *Juōzapas* (LVKŽ 214); *Laurin* JKK 263v; *Ławrin* JKK 261. Plg. db. v. *Laurynas* (LVKŽ 242); *Łukaß* JKK 261v. Plg. db. v. *Lukōšius* (LVKŽ 255); *Maciei* JKK 269v; *Maciej* JKK 260; *Matias* JKK 270. Plg. db. v. *Motiėjus* (LVKŽ 279); *Marcin* JKK 261. Plg. db. v. *Martynas* (LVKŽ 264); *Michał* JKK 262v. Plg. db. v. *Mýkolas* (LVKŽ 270); *Mikołai* JKK 269; *Mikołaj* JKK 260; *Mikołaj* JKK 261. Plg. db. v. *Mikalōjus* (LVKŽ 270);

² Priešas pateikiamas skliaustuose.

³ Visi vyrų asmenvardžiai yra metrikuoti. Prie kiekvieno jų nurodyti metai, kuriais antroponimas buvo užfiksuotas, bažnytinės knygos santrumpa ir lapo numeris. Perteikiant XVII a. Jonišio parapijos asmenvardžius, stengiamasi išsaugoti jų originalią rašybą (dar žr. Maciejauskienė 1991: 55; Ragauskaitė 2022: 15–16).

Pawel JKK 267v; *Pawel* JKK 268v. Plg. db. v. *Póvilas* (LVKŽ 301); *Piotr* JKK 266; *Piotr* JKK 260v. Plg. db. v. *Pētras* (LVKŽ 299); *Sebastian* JKK 268v; *Sebastian* JKK 265. Plg. db. v. *Sebastijōnas* (LVKŽ 325); *Simon* JKK 267. Plg. db. v. *Šimonas* (LVKŽ 329); *Stanisław* JKK 270v. Plg. db. v. *Stanislovas* (LVKŽ 335); *Tomas* JKK 270v. Plg. db. v. *Tõmas* (LVKŽ 350); *Vrban* JKK 261. Plg. db. v. *Ūrbonas* (LVKŽ 353–354); *Woiciech* JKK 269v. Plg. db. v. *Vaitiēkus* (LVKŽ 361).

Kur kas mažiau iš kanoninių krikšto vardų sudarytų trumpinių (Maciejauskienė 1991: 43; Ragauskaitė 2020: 117; 2022: 111; Seide, Petruilionė 2020: 2). Jų yra 6 (15,79 % visų vardų), pvz.: *Gabris* JKK 266v. Plg. db. v. *Gabrỹs* (LVKŽ 160); *Grig* JKK 262. Plg. db. v. *Grig̃as* (LVKŽ 188); *Ias* JKK 259v. Plg. db. tarm. v. *Jāsius* (LVKŽ 208); *Sim* JKK 260. Plg. db. v. *Šimas* (LVKŽ 329); *Stas* JKK 260. Plg. db. v. *Stasỹs*, *Stāsius* (LVKŽ 335); *Walenti* JKK 264. Plg. db. v. *Vālent̃as*, *Valeñtas* (LVKŽ 363).

Pastebėtos tik 4 (10,53 %) deminutyvinės vardų formos, susidariusios iš kanoninių krikščioniškų vardų ar jų trumpinių (Maciejauskienė 1991: 34–35; Ragauskaitė 2022: 111), pvz.: *Baniul* JKK 268v. Plg. db. tarm. v. *Banỹs* (LVKŽ 95); *Sabul* JKK 263v. Plg. db. v. *Sabỹs* (LVKŽ 319); *Tomul* JKK 260. Plg. db. v. *Tõmas* (LVKŽ 350); *Walulis* JKK 260. Plg. db. v. *Vālius* (LVKŽ 364).

Antrieji dvinarių įvardijimų nariai – tai pavardės (ar jų funkciją atliekantys antroponimai) su priesagomis arba be priesagų. Dėmesį patraukia vyrų asmenvardžių, turinčių lietuviškus darybos formantus, gausa ir įvairovė. Jie toliau analizuojami darybos aspektu, nuosekliai išskiriamos produktyviausios priesagos, aptariamasi jų pasiskirstymas.

2. Antroponimų darybos ypatybės

Didesnė dalis 1621 m. Jonišchio parapijos asmenvardžių buvo įvairiai pakeisti. Tam įtakos turėjo lietuvių ir lenkų kalbų sąveika. Minėtini dažniausiai raidžių pakaitos atvejai, priesagų ir galūnių numetimas (Ragauskaitė 2019a: 192–194; 2021b: 5–8; 2022: 133–134). Remiantis šiais dėsningumais, yra rekonstruojami šios parapijos kaimų gyventojų antroponimai (patronimai ir nepatroniminės kilmės asmenvardžiai), turintys lietuviškas šaknis, priesagas ar galūnes. Atkurtos jų formos lyginamos su dabartinėmis lietuvių pavardėmis. Čia pateikiami būdingiausi antroponimų darybos ypatumai, remiantis ne gyvosios kalbos faktais, bet krikšto registracijos knygos užrašymais. Negalima teigti, kad tarp jų užrašymų istorijos dokumentuose ir to meto asmens įvardijimo sistemos nebuvo tiesioginės sąsajos, tačiau ir lygybės ženkle dėti čia negalima. Apslavintose lietuvių istorinių antroponimų lytyse dažnai rašomos slaviškos patroniminės priesagos *-evič*, *-ovič*, bet teigiama, jog lietuviai gyvojoje kalboje galėjo vartoti skirtingas lietuviškas patronimines priesagas (*-aitis*, *-ėnas*, *-onis*, *-ūnas*) (Maciejauskienė 1994: 25–30; Ragauskaitė 2022: 131).

Aptariami šios parapijos valstiečių asmenvardžiai suklasifikuoti į dvi grupes: 1) antroponimai su lietuviškomis, slaviškėmis patroniminėmis priesagomis ir deminutyvinėmis priesagomis, galėjusiomis turėti tėvavardinę reikšmę, su lenkiškomis *-sk-* tipo priesagomis ir 2) antroponimai be šių priesagų (dėl šios istorinių pavardžių klasifikacijos dar žr. Maciejauskienė 1993: 40; 1997: 101–102; Ragauskaitė 2005: 99–100; 2018: 105–106; 2019a: 183; 2022: 129; Žemienė 2017: 168). „Toks skirstymas atspindi dvi svarbiausias dvinario įvardijimo raidos kryptis (įvardijimą vardu ir patronimu bei vardu ir nepatroniminės kilmės asmenvardžiu“ (Maciejauskienė 1991: 35).

Kaip minėta, 1621 m. įrašuose surasti 123 Jonišio kaimų gyventojų antroponimai. Nagrinėjant juos darybos aspektu, 118 (95,97 % visų asmenvardžių) antroponimų buvo priskirta prie minėtos pirmosios asmenvardžių grupės. Ši grupė yra kur kas gausesnė. Toliau antroponimai pateikiami pagal priesagų produktyvumą:

-aitis (rašoma *-aitis*) – 64 asmenvardžiai (51,61 % visų antroponimų), pvz.: **Bagdonaitis*: *Bagdonaitis* JKK 271. Plg. db. pvd. *Bagdonaitis* (LPŽ I 153); **Balkaitis*: *Balkaitis* JKK 268v. Plg. db. pvd. *Balkaitis* (LPŽ I 173); **Banaitis*: *Banaitis* JKK 269v. Plg. db. pvd. *Banaitis* (LPŽ I 184); **Bernotaitis*: *Bernotaitis* JKK 267. Plg. db. pvd. *Bernotaitis* (LPŽ I 240); **Gavėnaitis*: *Gawenaitis* JKK 261. Plg. db. pvd. *Gavėnaitis* (LPŽ I 635); **Gricaitis*: *Gricaitis* JKK 260. Dėl *gric-* plg. db. pvd. *Gricas*, *Gricėvičius*, *Gricys* ir kt. (LPŽ I 709); **Grigaitis*: *Grigaitis* JKK 261v. Plg. db. pvd. *Grigaitis* (LPŽ I 710); **Kuisaitis*: *Kuisaitis* JKK 267v. Dėl *kuis-* plg. db. pvd. *Kuisa*, *Kuisys* (LPŽ I 1105); **Lukošaitis*: *Lukošaitis* JKK 264v. Plg. db. pvd. *Lukošaitis* (LPŽ II 264v); **Macaitis*: *Macaitis* JKK 269v. Plg. db. pvd. *Macaitis* (LPŽ II 121); **Mikaitis*: *Mikaitis* JKK 261. Plg. db. pvd. *Mikaitis* (LPŽ II 225); **Staniulaitis*: *Staniulaitis* JKK 263v. Plg. db. pvd. *Staniulaitis* (LPŽ II 802); **Stasaitis*: *Stasaitis* JKK 261v. Plg. db. pvd. *Stasaitis* (LPŽ II 807); **Stasiulaitis*: *Stasiulaitis* JKK 263. Plg. db. pvd. *Stasiulaitis* (LPŽ II 809); **Tamošaitis*: *Piotrz Tamošaitis* JKK 260v. Plg. db. pvd. *Tamošaitis* (LPŽ II 1016); **Trumpaitis*: *Trumpaitis* JKK 268. Plg. db. pvd. *Trumpaitis* (LPŽ II 1073).

-uitis (rašoma *-uitis*) – 17 (13,71 %) asmenvardžių, pvz.: **Barzduitis*: *Barzduitis* JKK 267. Dėl *barzd-* plg. db. pvd. *Barzdà*, *Barzdaitis*, *Barzdėlis* ir kt. (LPŽ I 207); **Baukuitis*: *Baukuitis* JKK 268. Dėl *bauk-* plg. db. pvd. *Baukas* (LPŽ I 214); **Gasparuitis*: *Gasparuitis* JKK 264v. Dėl *gaspar-* plg. db. pvd. *Gasparaitis*, *Gāsparas*, *Gasparėvičius* (LPŽ I 629); **Kieteluitis*: *Kieteluitis* JKK 268. Dėl *kietel-* plg. db. pvd. *Kietėlis* (LPŽ I 989); **Maciuluitis*: *Maciuluitis* JKK 270. Dėl *maciul-* plg. db. pvd. *Maciulėvičius*, *Maciulionis*, *Maciulis* ir kt. (LPŽ II 124, 125); **Macuitis*: *Macuitis* JKK 262v. Dėl *mac-* plg. db. pvd. *Macaitis*, *Mācas*, *Macėvičius* ir kt. (LPŽ II 121); **Masiuluitis*: *Masiuluitis* JKK 264. Dėl *masiul-* plg. db. pvd. *Masiulaitis*, *Masiulėvičius*, *Masiulis* ir kt. (LPŽ II 173); **Pečiuluitis*: *Peczuluitis* JKK 265v. Dėl *pečiul-* plg. db. pvd. *Pečiulaitis*, *Pečiulaitis*, *Pečiulis* (LPŽ II 420–421); **Ruduitis*: *Ruduitis* JKK 261v. Dėl *rud-* plg. db. pvd. *Rudaitis* (LPŽ II 629); **Šarkuitis*: *βarkuitis* JKK 266. Dėl *šark-* plg. db. pvd. *Šarka*, *Šarkauskas*, *Šarkėnas* ir kt. (LPŽ II 890); **Šukuitis*: *Iacob βukuitis* JKK 265. Dėl *šuk-* plg. *Šukaitis*, *Šukas*, *Šukis* ir kt. (LPŽ II 986).

-(i)ūnas (užrašymas įvairuoja: -(i)un, -(i)uns) – 14 (11,29 %) antroponimų, pvz.: *Ambroziūnas: *Ambroziun* JKK 269v. Plg. db. pvd. *Ambroziūnas* (LPŽ I 94); *Gailiūnas: *Gailun* JKK 264v. Plg. db. pvd. *Gailiūnas* (LPŽ I 608–609); *Griciūnas: *Gricun* JKK 262v. Plg. db. pvd. *Griciūnas* (LPŽ I 709); *Jankūnas: *Iankun* JKK 267v. Plg. db. pvd. *Jankūnas* (LPŽ I 802); *Karaliūnas: *Karaliun* JKK 271. Plg. db. pvd. *Karaliūnas* (LPŽ I 919); *Šimkūnas: *Szimkun* JKK 264v. Plg. db. pvd. *Šimkūnas* (LPŽ II 932); *Valančiūnas: *Walanciun* JKK 269v. Plg. db. pvd. *Valančiūnas* (LPŽ II 1146); *Valiūnas: *Walun* JKK 263. Plg. db. pvd. *Valiūnas* (LPŽ II 1154); *Vitkūnas: *Witkun* JKK 270. Plg. db. pvd. *Vitkūnas* (LPŽ II 1241).

-evič (rašoma -(i)ewicz) – 14 (11,29 %) asmenvardžių, pvz.: *Ambrozewicz* JKK 269v, *Iendrzeiewicz* JKK 262, *Iodziejewicz* JKK 262, *Iożewicz* JKK 265v, *Kulniewicz* JKK 264, *Lużewicz* JKK 270v, *Maciechewicz* JKK 265, *Macieiewicz* JKK 270v, *Marcinkiewicz* JKK 265, *Mikołaiewicz* JKK 263, *Norkiewicz* JKK 270, *Pakraußewicz* JKK 266, *Peczulewicz* JKK 264, *Woicieiewicz* JKK 270.

-ovič (rašoma -owicz) – 4 (3,23 %) antroponimai: *Hermanowicz* JKK 262, *Norwidowicz* JKK 260v, *βemenowicz* JKK 267, *Wawrinowicz* JKK 262.

Surasti 3 (3,23 %) asmenvardžiai su lenkiškomis -sk- tipo priesagomis (dar žr. ONO 52–57), pvz.: *Aragowski* JKK 270, *Kranczewski* JKK 268v, *Ragauski* JKK 267. Šios -sk- tipo priesagos kai kada būdavo pridamos prie patronimų su priesaga -ovič. Tačiau pagal lenkų pavyzdį iš vietovardžių su -sk- padarytos antroponiminės formos istorijos dokumentų įrašuose buvo retos (Zinkevičius 1977a: 57, 63).

Tik 2 (1,61 %) aptariamų grupės asmenvardžiai turi deminutyvinę priesagą -elis: **Kirvelis*: *Kirwelis* JKK 270. Plg. db. pvd. *Kirvėlis* (LPŽ I 1003); **Krastelis*: *Kraftelis* JKK 5v. Dėl *krast-* plg. db. pvd. *Krāstas*, *Krāstinas* (LPŽ I 1066). Šio tipo priesagos galėjo atlikti ir patroniminę funkciją (Zinkevičius 1977a: 238; Maciejauskienė 1991: 227; 1993: 43; Ragauskaitė 2005: 100–101; 2022: 142).

Kita, ne tokia gausi, šaltinyje užfiksuotų antroponimų grupė yra nepatroniminės kilmės asmenvardžiai (5, t. y. 4,03 %). Jie neturi pirmiau išvardytų priesagų. Šios grupės antroponimais eina lietuvių senieji dvikamieniai asmenvardžiai (**Butautis*: *Butawtis* JKK 265. Plg. db. pvd. *Butaūtis* (LPŽ I 366); **Žutautas*: *Zutawc* JKK 270v. Plg. db. pvd. *Žūtautas* (LPŽ II 1350)) ar pravardinės kilmės antroponimai (**Dvyliš*: *Dwilis* JKK 264. Plg. db. pvd. *Dvylis* (LPŽ I 549); **Kisiėlius*: *Kiβelus* JKK 265. Plg. db. pvd. *Kisiėlius* (LPŽ I 1004–1005); **Skilandis*: *Skilandz* JKK 270. Plg. db. pvd. *Skilāndis* (LPŽ II 738)). Aptarti asmenvardžių darybos ypatumai, jų panašumai ir skirtumai matyti 1 lentelėje.

Išsamiai ištyrus 1621 m. Joniškio parapijos krikšto metrikų knygoje užfiksuotus kaimų gyventojų asmenvardžius darybos aspektu, paaiškėjo, kad produktyviausios buvo lietuviškos patroniminės priesagos -aitis (64 antroponimai, tai sudaro 51,61 %) ir -uitis (17, t. y. 13,71 %); dėl priesagos -aitis paplitimo dar žr. Maciejauskienė 1977: 159–168; Zinkevičius 1977a: 118; 1977b: 151–156; Ragauskaitė 2022: 137–138).

1 lentelė. 1621 m. antroponimų priesagų produktyvumas

Eil. Nr.	Priesagos (pagal abėcėlę)	Asmenvardžių skaičius	Procentai
1.	-aitis	64	51,61 %
2.	-elis	2	1,61 %
3.	-evič	14	11,29 %
4.	-(i)ūnas	14	11,29 %
5.	-ovič	4	3,23 %
6.	-sk-	3	3,23 %
7.	-uitis	17	13,71 %

Kalbamojo istorijos šaltinio 1599–1600 m. kaimų gyventojų antroponimų darybos tyrimo duomenis (Ragauskaitė 2021a: 10–11) palyginus su šiame straipsnyje pateiktais 1621 m. asmenvardžių analizės rezultatais, paaiškėjo, kad vėlesniais metais padaugėjo antroponimų su slaviškomis priesagomis *-evič* (11,29 %) ir *-ovič* (3,23 %). Be to, senosios Jonišio parapijos knygos pabaigoje surasti 4 (3,23 %) asmenvardžiai su lenkiškomis *-sk-* priesagomis. Tai akivaizdžiai lėmė šios parapijos valstiečių antroponimų lenkinimo procesas. Įdomu, kad ankstesniais metais taip pat didesnė kaimų gyventojų patroniminės kilmės asmenvardžių grupė. Ją sudaro 274 (94,5 % visų antrųjų antroponimų) asmenvardžiai. Antrojoje grupėje tik 16 (5,5 %) antroponimų (ten pat, 26–27).

3. Istorinių asmenvardžių lyginamoji analizė

Aptarus 1621 m. Jonišio parapijos kaimų gyventojų antroponimus struktūros aspektu, 75 atkurtos formos dar buvo palygintos su dabartinėmis lietuvių pavardėmis. Atrenkant tiriamo šaltinio asmenvardžius, atmesti pasikartojantys antroponimai ir įvairūs jų grafiniai variantai. Nustatyta, kad 54 (72 % visų rekonstruotų) pavardės yra vartojamos ir šiomis dienomis, pvz.: **Gasčiūnas*: *Gasciun* JKK 268v. Plg. db. pvd. *Gasčiūnas* (LPŽ I 628); **Grigalaitis*: *Grigalaitis* JKK 260. Plg. db. pvd. *Grigalaitis* (LPŽ I 711); **Jocaitis*: *Iocaitis* JKK 264v. Plg. db. pvd. *Jocaitis* (LPŽ I 835); **Jonaitis*: *Ionaitis* JKK 261. Plg. db. pvd. *Jonaitis* (LPŽ I 841); **Juknaitis*: *Iuknaitis* JKK 268. Plg. db. pvd. *Juknaitis* (LPŽ I 852); **Juodaitis*: *Iodaitis* JKK 857. Plg. db. pvd. *Juodaitis* (LPŽ I 857); **Juzaitis*: *Iuzaitis* JKK 269v. Plg. db. pvd. *Juzaitis* (LPŽ I 876); **Katinaitis*: *Katinaitis* JKK 270. Plg. db. pvd. *Katinaitis* (LPŽ I 946); **Lauciūnas*: *Laucun* JKK 266. Plg. db. pvd. *Lauciūnas* (LPŽ II 30); **Laurynaitis*: *Laurynaitis* JKK 260. Plg. db. pvd. *Laurynaitis* (LPŽ II 35); **Lukšaitis*: *Luxbaitis* JKK 260. Plg. db. pvd. *Lukšaitis*

(LPŽ II 115); **Miciūnas*: *Miciun* JKK 269v. Plg. db. pvd. *Miciūnas* (LPŽ II 218); **Mikalojūnas*: *Mikalojūns* JKK 269. Plg. db. pvd. *Mikalojūnas* (LPŽ II 227); **Mikutaitis*: *Mikutaitis* JKK 269v. Plg. db. pvd. *Mikutaitis*, *Mikutaitis* (LPŽ II 236); **Petroitis*: *Petroitis* JKK 262v. Plg. db. pvd. *Petroitis* (LPŽ II 437); **Povilaitis*: *Povilaitis* JKK 265; *Povylaitis* JKK 261. Plg. db. pvd. *Povilaitis* (LPŽ II 496–497); **Rimaitis*: *Rimaitis* JKK 265. Plg. db. pvd. *Rimaitis* (LPŽ II 607); **Stanaitis*: *Stanaitis* JKK 261v, 262. Plg. db. pvd. *Stanaitis* (LPŽ II 798); **Stanislovaitis*: *Stanislovaitis* JKK 267. Plg. db. pvd. *Stanislovaitis* (LPŽ II 801).

Dalis, t. y. 21 (28 %) asmenvardis, šiuo metu nefunkcionuoja, bet turi tos pačios kilmės, tik skirtingos darybos dabartinių pavardžių atitikmenis, pvz.: **Baltruškaitis*: *Baltruškaitis* JKK 266. Dėl *baltrušk-* plg. db. pvd. *Baltruškà*, *Baltruškėvičius* (LPŽ I 181); **Baltuškaitis*: *Baltuškaitis* JKK 266v. Dėl *baltuš-* plg. db. pvd. *Baltuškà*, *Baltuškėvičius*, *Baltuškónis* (LPŽ I 182); **Baniuškuitis*: *Baniuškuitis* JKK 265. Dėl *baniušk-* plg. db. pvd. *Baniuškà*, *Baniuškaitis*, *Baniuškėvičius* (LPŽ I 188); **Drabišaitis*: *Drabišaitis* JKK 261v. Dėl *drabiš-* plg. db. pvd. *Drabišaūskas*, *Drabišis*, *Drabišius* (LPŽ I 519); **Gasiulaitis*: *Gasiulaitis* JKK 260. Dėl *gasiul-* plg. db. pvd. *Gasiulevičius*, *Gasiulis* (LPŽ I 628, 629); **Linkaitis*: *Linkaitis* JKK 268v. Dėl *link-* plg. db. pvd. *Linka*, *Linkėlis*, *Linkėvičius* ir kt. (LPŽ II 86); **Masuitis*: *Masuitis* JKK 263v. Dėl *mas-* plg. db. pvd. *Masaitis*, *Māsas*, *Masāvičius* ir kt. (LPŽ II 171); **Mikituitis*: *Mikituitis* JKK. Dėl *mikit-* plg. db. pvd. *Mikità* (LPŽ II 229); **Mitkuitis*: *Mitkuitis* JKK 262. Dėl *mitk-* plg. db. pvd. *Mitkėvičius*, *Mitkis*, *Mitkus* ir kt. (LPŽ II 259); **Mušaitis*: *Mušaitis* JKK 264. Dėl *muš-* plg. db. pvd. *Mušauskas*, *Mušėikis*, *Mušinskas* ir kt. (LPŽ II 286); **Svilaitis*: *Svilaitis* JKK 266. Plg. db. pvd. *Svilas*, *Svilāvičius*, *Sviliukas* ir kt. (LPŽ II 868); **Tautvaišūnas*: *Tautvasiun* JKK 270. Dėl *tautvaiš-* plg. db. pvd. *Taūtvaišas* (LPŽ II 1032); **Unikuitis*: *Vnikuitis* JKK 259v. Dėl *unik-* plg. db. pvd. *Ūnika*, *Ūnikas*, *Unikāuskas* (LPŽ II 1105); **Žėglaitis*: *Zėglaitis* JKK 261. Dėl *žėgl-* plg. db. pvd. *Žėglīs* (LPŽ II 1319); **Žvingilaitis*: *Zvingilaitis* JKK 260v. Dėl *žvingil-* plg. db. pvd. *Žviņgila*, *Žviņgilas*, *Žvingilius* (LPŽ II 1353).

Kaip matyti, kai kurios atkurtos 1621 m. Joniškio parapijos valstiečių pavardės su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis *-aitis*, *-(i)ūnas*, *-uitis* nepaliudytos dabartiniame lietuvių vardyne. Tam įtakos galėjo turėti vykęs savaiminis ir dėsningas lietuviškų patroniminių priesagų numetimas, kuris atsispindi vėlesniuose XVIII a. Joniškio istorijos dokumentuose. Ši reiškinį patvirtino konkretūs tos pačios pavardės variantai, kurių vienas (dažniausiai ankstesnis) yra su lietuviška patronimine priesaga, o kitas jau be jos (Ragauskaitė 2008: 30–34). Ligšioliniai lietuvių istorinių antroponimų tyrimai beveik nėra paliudiję priesagos *-uitis* vartosenos. Tačiau manoma, kad XVII a. Gruzdžių parapijos pavardėse dažnai vartotą priesagą *-uitis* galima vadinti patronimine priesaga (Maciejauskienė 2010: 820). Įdomu, kad tarp nagrinėtų XVI–XVII a. Joniškio miestiečių patroniminės kilmės asmenvardžių priesagos *-uitis* vediniai sudarė 14,60 % (Ragauskaitė 2019a: 187, 194), o tarp šiame straipsnyje aptartų 1621 m. Joniškio parapijos kaimų gyventojų antroponimų – 13,71 %.

Užrašant 1621 m. kaimų gyventojus Jonišchio parapijos registracijos knygoje, nebuvo laikomasi vienodų užrašymo principų. Antroponimai užfiksuoti ilguose krikšto formulių įrašuose, tie patys asmenys kai kada būdavo paminėti kelis kartus. Tikėtina, kad dar daugiau autentiškų asmenvardžių, kuriais XVII a. savo aplinkos gyvojoje kalboje buvo vadinami Jonišchio apylinkių gyventojai lietuviai, galėtų būti ir kituose istorijos dokumentuose.

4. Išvados

1. Iš seniausios Lietuvoje 1599–1621 m. Jonišchio parapijos krikšto metrikų knygos buvo atrinkti vėlyviausi 1621 m. kaimų gyventojų 123 dvinariai įvardijimai. Pirmieji šių užrašymų nariai yra įvairūs krikščioniški vardai. Dominuoja 28 tradicinės, ilgosios vardų formos (73,68 %). Antrieji dvinarių įvardijimų nariai (pavardės ar jų funkcijas atliekantys asmenvardžiai) – tai patronimai ir nepatroniminės kilmės antroponimai.
2. Pirmoji patroniminės kilmės asmenvardžių grupė su lietuviškomis *-aitis*, *-(i)ūnas*, *-uitis* ir slaviškomis *-evič*, *-ovič* tėvavardinėmis priesagomis, su lenkiškomis *-sk-* tipo priesagomis, su deminutyvine priesaga *-elis* yra kur kas didesnė. Ją sudaro 118 (95,97 % visų antrųjų antroponimų) asmenvardžių. Tarp jų dažniausi lietuviškos patroniminės priesagos *-aitis* (64, t. y. 51,61 %) vediniai. Antrojoje grupėje tik 5 (4,03 %) asmenvardžiai, neturintys išvardytų priesagų.
3. Palyginus 75 atkurtų antroponimų formas su dabartinėmis lietuvių pavardėmis, nustatyta, kad 54 (72 %) vartojamos ir šiandien. Mažesnė dalis, t. y. 21 (28 % visų rekonstruotų asmenvardžių) turi tos pačios kilmės, tik skirtingos darybos dabartinių pavardžių atitikmenis.

Sutrumpinimai

db. – dabartinis, -ė
k. – kaimas
plg. – palygink
pvd. – pavardė
tarm. – tarminis, -ė
v. – vardas
žr. – žiūrėk

Istorijos šaltinis

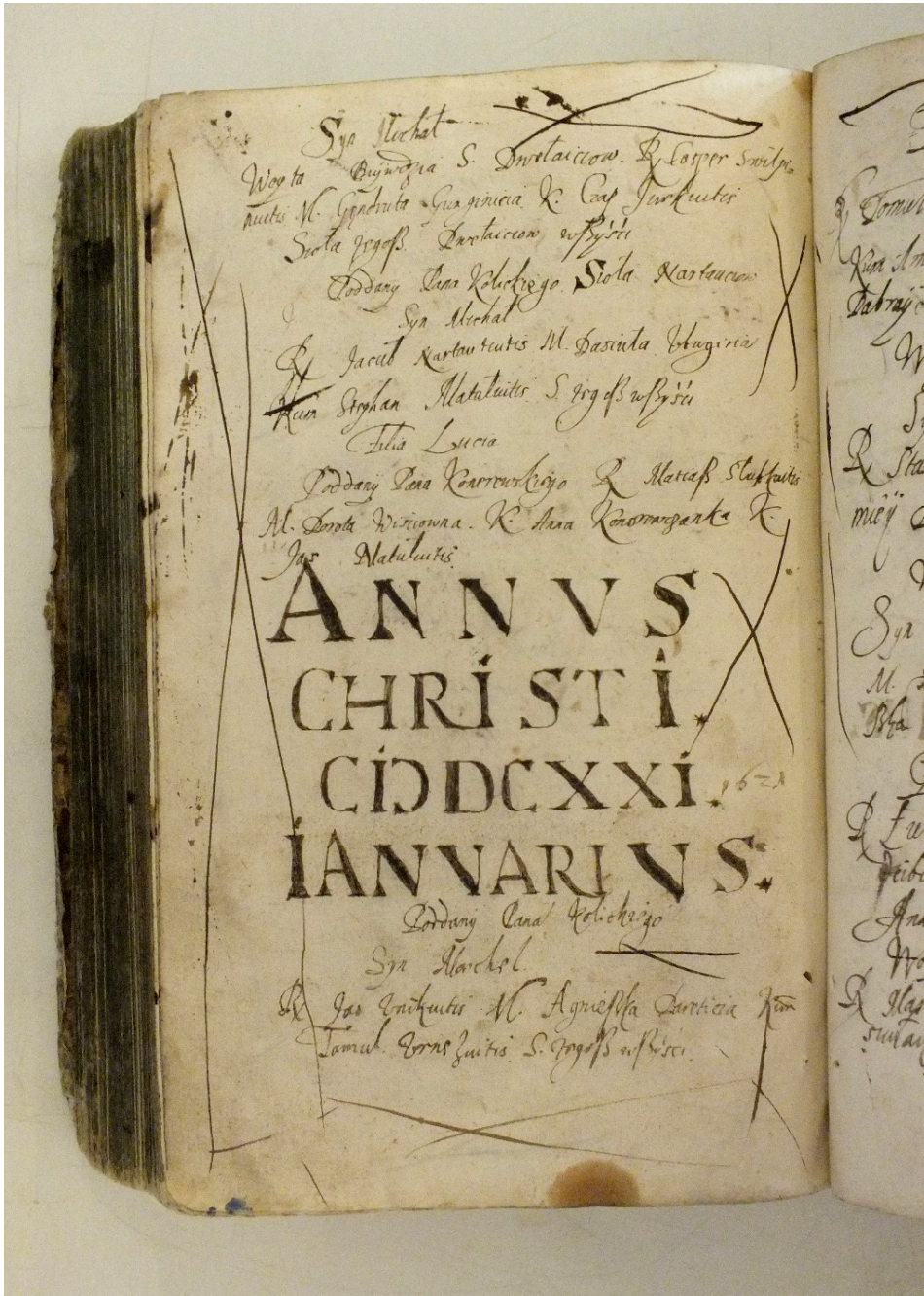
JKK = 1599–1621 m. Jonišchio parapijos krikšto metrikų knyga [„Liber Baptisatoru(m) Ecc(lesi)æ Parochialis Janiscensis ab Anno 1599. – usq(ue) ad An(n)um 1621. –“]. Lietuvos valstybės istorijos archyvas. F. 1196. Ap. 1. B. 76.

Literatūra

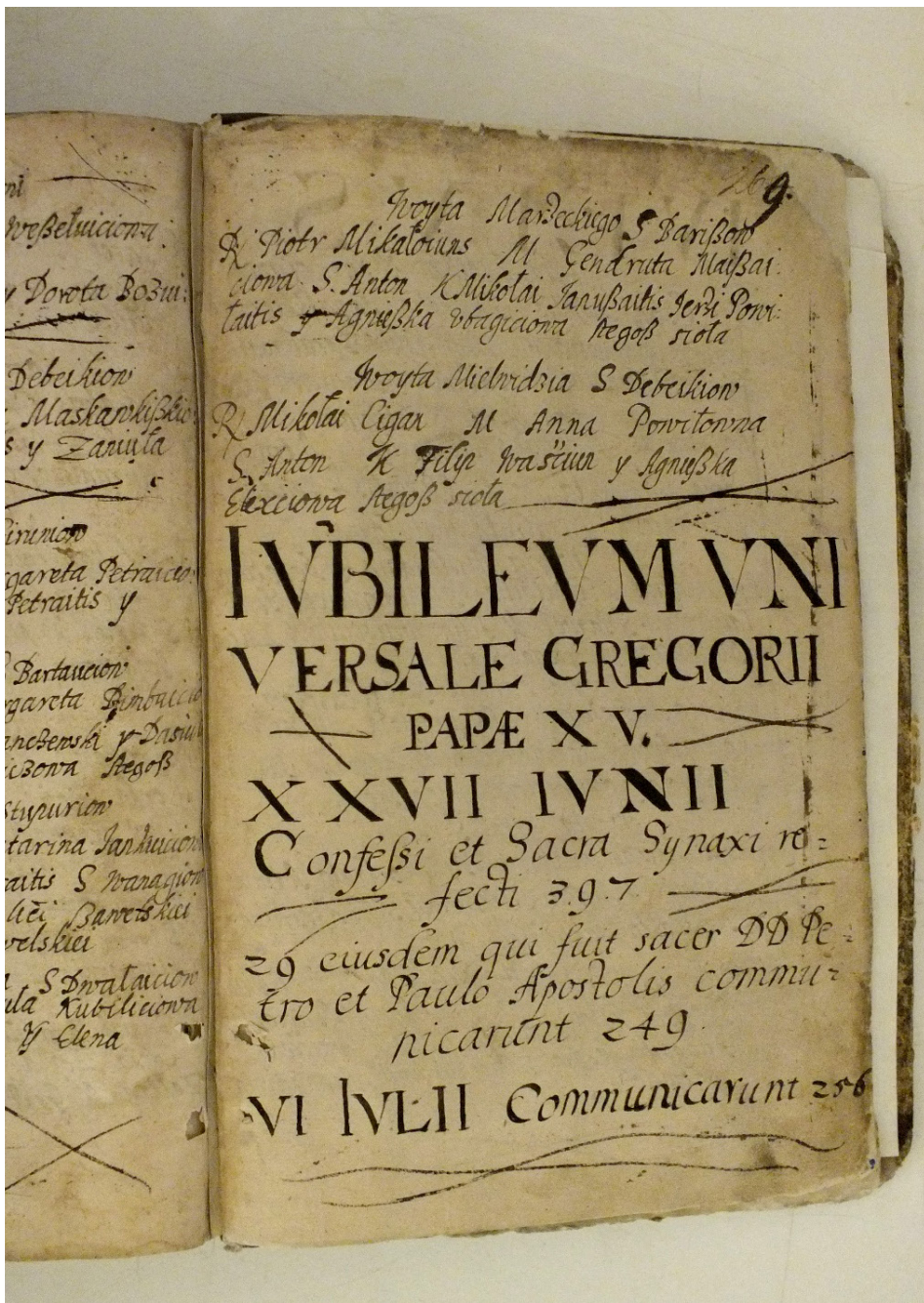
- ATSŽ II = *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas 2*. Par. Zigmuntas Noreika, Vincentas Stravinskas. Vilnius: Mintis, 1976.
- Aukštikalnytė, Milda; Mickienė Ilona. 2013. Vyrų įvardijimas XVIII a. pabaigoje: Kražių parapijos krikšto metrikų knyga. *Lituanistica* 59(3), 176–184.
- Garliauskas, Vidas. 1998. Lietuviškos oikonimų lytys nelietuviškuose XVI–XIX a. šaltiniuose. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 40, 123–204.
- Garliauskas, Vidas. 2004. *XVII a. Molėtų bažnyčios krikšto ir santuokos metrikų knyga*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LMMPA I = *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai 1: Joniškis. Jurbarkas*. Sud. Antanas Tyla. Par. Antanas Tyla, Romualdas Firkovičius, Darius Antanavičius. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2002.
- LPŽ I–II = *Lietuvių pavardžių žodynas 1–2*. Aut. Vitalija Maciejauskienė, Marija Razmukaitė, Aleksandras Vanagas. Vilnius: Mokslo, 1985–1989.
- LVKŽ = *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Aut. Kazimieras Kuzavinis, Bronys Savukynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1977. Lietuvių asmenvardžių priesagų paplitimas XVII a. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 17, 159–168.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1991. *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.* Vilnius: Mokslo.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1993. Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 32, 34–99.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1994. *Lietuvių pavardės: raida ir kilmė*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Maciejauskienė, Vitalija. 1997. Dėl lietuvių pavardžių (asmenvardžių) klasifikavimo. *Baltistica* 32(1), 101–109.
- Maciejauskienė, Vitalija. 2010. Gruzdžių pavardės: istorija ir dabartis. *Gruzdziai 2*. Sud. Damijonas Šniukas. Vilnius: Versmė, 818–844.
- Mickienė Ilona; Černiauskaitė, Aušra. 2014. Įvardijimai XIX amžiaus pradžioje: Telšių bažnyčios gimimo metrikų studija. *Lituanistica* 60(3), 168–179.
- Mickienė Ilona; Petrūnaitytė, Jolanta. 2019. Vyrų įvardijimai Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios 1786–1788 m. ir 1813–1814 m. krikšto metrikų knygoje. *Lituanistica* 65(3), 183–198.
- ONO = *Odmieścowa nazwy osobowe*. Red. Zofia Kaleta, Elżbieta Supranowicz, Janina Szymowa. Kraków: Instytut Języka Polskiego, 1997.
- Ragauskaitė, Alma. 2004. XVI–XVII a. joniškiečių asmenvardžiai. *Istoriniai tekstai ir vietos kultūra*. Sud. Janina Švambarytė-Valužienė. Šiauliai, Ryga: Lucilijus, 8–18.
- Ragauskaitė, Alma. 2005. *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Ragauskaitė, Alma. 2008. Tendencies in the Evolution of Hereditary Surnames of Townspeople in Lithuania from Sixteenth to Eighteenth Centuries. *Zunamen / Surnames* 3, 29–37.
- Ragauskaitė, Alma. 2015. Seniausios Lietuvoje 1599–1621 metų Jonišio krikšto metrikų knygos joniškiečių moterų asmenvardžiai lietuvių istorinės antroponimijos kontekste. *Acta Linguistica Lithuanica* 73, 55–81.
- Ragauskaitė Alma. 2018. XVII a. kėdainiečių asmenvardžių darybos tendencijos. *Baltu filologija* 27(2), 101–118.
- Ragauskaitė, Alma. 2019a. Joniškiečių vyrų asmenvardžių darybos tendencijos seniausioje Lietuvoje 1599–1621 m. Jonišio krikšto metrikų knygoje. *Acta Linguistica Lithuanica* 80, 177–194.
- Ragauskaitė, Alma. 2019b. Lietuviškos kilmės asmenvardžiai seniausioje Lietuvoje 1599–1621 m. Jonišio krikšto metrikų knygoje. *Baltu filologija* 28(1), 153–168.
- Ragauskaitė, Alma. 2020. Krikščioniškos kilmės asmenvardžiai Lietuvoje seniausioje 1599–1621 m. Jonišio parapijos krikšto metrikų knygoje. *Baltu filologija* 29(1), 115–134.

- Ragauskaitė, Alma. 2021a. Tendencies of formation of anthroponyms of rural residents in the oldest Lithuanian parish register of Joniškis dated 1599–1621. *Onomástica desde América Latina* 2(3), 2–29.
- Ragauskaitė, Alma. 2021b. Language Contact Between Lithuanian and Polish in the Historical Anthroponymy of Kėdainiai Town of the Seventeenth and Eighteenth Centuries. *Acta Baltico-Slavica* 45, 1–19.
- Ragauskaitė, Alma. 2022. *XVII–XVIII a. kėdainiečių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Seide Sipavicius Mária; Petruilionė Lolita. 2020. Formation and usage of hypocoristic forms in Brazilian, Portuguese and Lithuanian. *Revista Alfa* 64(1), 1–27.
- Sinkevičiūtė, Daiva. 2016. Lietuvių dvikamienių vardų trumpinių kilmės asmenvardžiai ir jų kamienų užrašymo ypatybės Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 metų sąrašė. *Archivum Lithuanicum* 18, 221–254.
- Stepukonienė, Inga; Mickienė Ilona. 2019. Asmenvardžiai XIX a. pradžios Seredžiaus bažnytinėse krikšto metrikų knygose. *Lituanistica* 65(2), 73–81.
- Vanagas, Aleksandras. 1982. *Mūsų vardai ir pavardės*. Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius, Zigmantas. 1977a. *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*. Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius, Zigmantas. 1977b. Tėvavardinė asmenvardžių sistema Lietuvoje. *Baltistica. II priedas*, 151–156.
- Zinkevičius, Zigmantas. 2008. *Lietuvių asmenvardžiai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Žemienė, Aušra. 1999. Ragainės apskrities XVIII a. pab. – XIX a. pr. vyrų pavardžių daryba. *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai* 41, 223–231.
- Žemienė, Aušra. 2017. *Mažosios Lietuvos asmenvardžiai (XVIII–XIX a.)*. Vilnius: Technika.

Alma Ragauskaitė
Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centras
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva
alma.ragauskaite@lki.lt

1 pav. 1621 m. fragmentas iš 1599–1621 m. Jonišio parapijos krikšto knygos (l. 259v)

2 pav. 1621 m. fragmentas iš 1599–1621 m. Jonišio parapijos krikšto metrikų knygos (l. 269)

JONIŠŲ IEDZĪVOTĀJU ANTROPONĪMU VEIDOŠANAS TENDENCES DRAUDZES 1621. GADA KRISTĪBU METRIKAS GRĀMATĀ

Alma Ragauskaitė

Baznīcu metriku (kristību, laulību, nāves gadījumu) grāmatas un dažādi inventarizācijas saraksti ir vieni no vērtīgākajiem 16.–17. gadsimta Lietuvas vēsturiskās antroponīmijas dokumentiem. Īpaši interesanta ir Jonišķu draudzes 1599.–1621. gada kristību grāmata, kas ir hronoloģiski unikāla un vecākā Lietuvā. Šajā rakstā aplūkoti 1621. gada lauku iedzīvotāju 123 personvārdi (otrās divlocekļu modeļa sastāvdaļas) no atvasināšanas viedokļa. Pirmie šo divlocekļu uzrakstu komponenti ir kristīgie vārdi.

Analīzei atlasītie otrie personvārdi tika sadalīti divās grupās: 1) antroponīmi ar lietuviešu *-aitis*, *-(i)ūnas*, *-uitis* un slāvu *-evič*, *-ovič* patronīmiskajām galotnēm, ar deminutīva sufiksu *-elis* un poļu *-sk-* tipa sufiksu, un 2) antroponīmi bez šiem sufiksiem. Pirmajā grupā ietilpst 118 (95,97 % no visiem otrajiem personvārdiem) antroponīmi. Starp tiem dominē personvārdi ar patronīmisko sufiksu *-aitis* (64, t. i., 51,61 %). Otrā grupā veido 5 (4,03 %) antroponīmi.

Salīdzinot 75 rekonstruētās personvārdu formas un pašreizējos lietuviešu uzvārdus, noskaidrots, ka 54 (72 %) tiek lietoti arī mūsdienās (**Juodaitis*, **Karaliūnas*, **Rimaitis*). Mazākai daļai, t. i., 21 (28 %) no visiem rekonstruētajiem antroponīmiem) atbilst mūsdienās sastopami tās paša izcelsmes uzvārdi, bet ar atšķirīgu atvasinājuma modeli (**Mušaitis*, **Šarkuitis*, **Tautvaišiūnas*).

SUMMARY

ANTHROPONYM FORMATION TRENDS IN 1621 OF RURAL INHABITANTS IN THE JONIŠKIS PARISH BAPTISMAL REGISTER BOOK

Alma Ragauskaitė

Church record books (for baptism, marriage and death) and various inventories are among the most valuable documents of Lithuanian historical anthroponymy of the 16th–17th centuries. Especially interesting is the Joniškis parish baptismal register book of 1599–1621, which is chronologically unique and the oldest in Lithuania. This article discusses 123 personal names (second components of the binomial naming model) of rural inhabitants of 1621 from a derivational point of view. The first components of these binomial inscriptions are Christian names. Different name genders (traditional, abbreviated and diminutive forms) were used. A total of 123 second personal names selected for the analysis were divided into two groups: 1) anthroponyms with the Lithuanian *-aitis*, *-(i)ūnas*, *-uitis* and Slavic *-evič*, *-ovič* patronymic suffixes, the diminutive suffix *-elis* and the Polish *-sk-* type suffixes and 2) anthroponyms without these suffixes. The first group includes 118 (95,97 % of all second personal names) anthroponyms. They are dominated by personal names with patronymic suffix *-aitis* (64, i.e. 51,61 %). The second group comprises 5 (4,03 %) anthroponyms. A comparison of 75 reconstructed personal name forms and current Lithuanian surnames showed that 54 (72 %) are still used nowadays (**Juodaitis*, **Karaliūnas*, **Rimaitis*). A smaller portion, i.e. 21 (28 % of all reconstructed anthroponyms), have current surname analogues of the same origin but different derivations (**Mušaitis*, **Šarkuitis*, **Tautvaišiūnas*).